

Zijn we met te veel?

26 oktober 2010: we zijn met 7,05 miljard mensen op deze planeet. Elk jaar komen er 78 miljoen bij. Tegen 2040 zullen we met 9 miljard zijn. Is er wel genoeg plaats en voedsel voor zoveel mensen? Moet je ingrijpen in die groei en waar dan? Willen we minder baby's of minder oudjes?

Spreken over overbevolking ligt gevoelig want wie is er te veel? De bevolkingsgroei situeert zich overwegend in de ontwikkelingslanden, maar net die landen wegen nauwelijks op de draagkracht van de aarde terwijl de rijke landen de grootste voetafdruk hebben. In het Noorden zijn er veel meer hoogbejaarden en economisch inactieve mensen, waardoor sommigen vinden dat er dringend werk gemaakt moet worden van een verstandige immigratiepolitiek. Anti-immigratiestemmen maken zich dan weer zorgen dat de blanke Europese bevolking niet snel genoeg verjongt en pleiten voor extra stimuli voor grotere gezinnen.

Terwijl sommigen geloven dat planeet aarde probleemloos 9 of 10 miljard mensen aankan, stellen radicale ecologen dat er maar plaats is voor 1 tot 2 miljard. De groep met de grootste ecologische voetafdruk moet dan maar inkrimpen, zou je denken. 'Wanneer je anno 2010 in Groot-Brittannië of de VS woont, is er niets dat je impact op het milieu zo kan verminderen als de keuze om een kind minder te hebben', opperde onlangs Oliver Burkeman, columnist van The Guardian. Anderen rekenden voor: een ton CO2 uitsparen kost 7 dollar via familieplanning. Wil je met zonne-energie hetzelfde bereiken, dan kost je dat 51 dollar.

Naweeën van de babyboom

De demografische curve van de voorbije twee eeuwen spreekt tot de verbeelding. De cijfers zijn duizelingwekkend: het duurde van het begin der tijden tot 1830 om te groeien tot 1 miljard aardbewoners. Het tweede miljard werd op een eeuw tijd bereikt, het derde miljard in dertig jaar, het vierde in vijftien jaar. Met de huidige wereldbevolking van ruim 7 miljard en een jaarlijkse aangroei van 75 tot 80 miljoen hebben we slechts dertien tot veertien jaar nodig om met alweer een miljard aan te groeien.

'De bevolkingsboom die we in de twintigste eeuw hebben meegemaakt is uniek en zal ook niet meer herhaald worden', aldus Joel Cohen, bevolkingsexpert aan de Rockefeller Universiteit en de Columbia Universiteit

in de VS, in zijn essay *Beyond Population: Everyone Counts in Development*. Zijn vaststelling is tegelijk beangstigend en geruststellend. De periode van 1950 tot 2050 is uitzonderlijk in de geschiedenis van de wereldbevolking: niemand die voor 1930 heeft geleefd, zag de wereldbevolking verdubbelen. En ook niemand die na 2050 leeft, zal zelf meemaken dat de wereldbevolking verdubbelt. Wie geboren werd in 1965 of vroeger en nu nog in leven is, heeft de wereldbevolking zien verdubbelen van 3,3 miljard in 1965 tot 6,8 miljard in 2009, met de periode 1965-1970 als grote piek –vooral met een sterke aangroei in China en India, waar de bevolking groeide met 2,61 procent per jaar.

Die snelle aangroei is echter over zijn piek en is volgens de Bevolkingsafdeling van de VN sinds 1970 fors gedaald naar een globaal gemiddelde van 1,1 tot 1,2 procent per jaar in 2009. China bereikte zijn piek in 1965-1970 en India in 1975-1980. Ook wetenschapsjournalist Fred Pearce komt in zijn boek “Volksbeving. Van babyboom naar bevolkingscrash” tot het besluit dat het vertragen van de bevolkingsgroei een globale trend is. Pearce: ‘Zelfs in landelijke gebieden in Bangladesh hebben vrouwen vandaag gemiddeld 3 kinderen, terwijl hun moeder er nog 6 had. Dat is de keuze van de vrouw zelf, die ook andere dimensies in haar leven wil ontwikkelen.’

Het groeiende zuiden, het krimpende westen

Vijfennegentig procent van de bevolkingsgroei situeert zich vandaag in ontwikkelingslanden. Volgens demografen zal dat de komende veertig jaar zo blijven. Het snelst groeiende land is het straatarme Niger, dat ook nog geplaagd wordt door hongersnood. Niger heeft een gemiddelde van 7,4 kinderen per vrouw en stak Oeganda voorbij, dat tot voor kort op kop stond. Oegandees president Museveni vindt bevolkingsgroei een geweldige rijkdom voor het land en ziet niet meteen de nood om in te grijpen.

Precaire overlevingssituaties, armoede en conflict stimuleren jonge mensen om meer kinderen te krijgen. Dat was zo in de pre-industriële periode en dat is vandaag nog altijd zo in verschillende Minst Ontwikkelde Landen. Demografen verwachten dat de bevolking tussen 2005 en 2050 zal verdrievoudigen in Afganistan, Burkina Faso, Burundi, Congo, Congo-Brazzaville, Oost-Timor, Guinee-Bissau, Liberia, Mali, Niger, Oeganda en Tsjad. Concreet betekent dit dat een vrouw gemiddeld 2,8 kinderen krijgt in de arme landen, tegenover 1,6 in de rijke landen. De laagste

vruchtbaarheidsgraad heeft Taiwan, met een gemiddelde van 1 kind per vrouw.

Gezinsplanning

Dat we over de piek heen zijn mag dan een geruststelling zijn, de groei in het Zuiden baart wel zorgen. Duitsland en Ethiopië tellen vandaag allebei 85 miljoen inwoners. Tegen 2050 zal de bevolking in Ethiopië verdubbeld zijn tot 174 miljoen terwijl die van Duitsland zal krimpen tot 72 miljoen. De vruchtbaarheidsfactor (het aantal kinderen per vrouw) in Duitsland bedraagt 1,3 en die in Ethiopië 5,4.

Ook de moslimlanden kennen een felle groei. Zonder familieplanning zal het aantal Pakistanen naar verwachting groeien van 180 miljoen vandaag tot 450 miljoen in 2050. Vrouwen krijgen er gemiddeld vier kinderen. Het ministerie van Bevolkingswelzijn wil dat cijfer tegen 2015 terugbrengen naar drie.

Het goede nieuws is dat gezinsplanning een verschil kan maken. Een goed anticonceptiebeleid en bewustmaking bij vrouwen kunnen ervoor zorgen dat Pakistan in 2050 groeit tot "maar" 335 miljoen inwoners in plaats van de verwachte 450. Daarvoor moet wel een cultureel probleem aangepakt worden, want slechts een op zes Pakistaanse vrouwen gebruikt moderne anticonceptiemiddelen. Ook in Oeganda is dat een op zes. In heel sub-Saharaans Afrika is het gebruik van voorbehoedsmiddelen gestagneerd omdat het budget voor gezondheidszorg er veeleer is aangewend voor de behandeling van hiv/aids dan voor gezinsplanning. Toch werd vorig jaar op een internationaal congres over Reproductieve Gezondheid in Kampala een pleidooi gehouden voor contraceptie, vooral om moedersterfte in te dijken.

Een lichtend voorbeeld op het vlak van gezinsplanning is Rwanda. De inperking van de bevolkingsgroei is er een prioriteit in het Vision 2020-plan. Als reactie op de genocide van 1994 is de bevolking er tussen 1995 en 2010 verdubbeld. Het land telt vandaag 11 miljoen inwoners, negen op tien is afhankelijk van landbouw. Indien Rwanda niet zou ingrijpen, zal de bevolking over 25 jaar nog eens verdubbeld zijn. Vision 2020 wil de groei dan ook terugbrengen van 2,6 naar 2,2 procent. Hoe? Niet door een één-kind-politiek of gedwongen sterilisaties, maar door een hoger bnp per persoon, campagnes om de moedersterfte in te perken en door massaal in te zetten op basisonderwijs voor alle kinderen. Intussen is in Rwanda het aantal vrouwen dat voorbehoedsmiddelen gebruikt, gestegen van 10 procent in 2005 naar 27 procent in 2008.

De stimuli van ahmadinejad

De daling in bevolkingsgroei sinds 1970 is –China uitgezonderd– niet het gevolg van gedwongen maatregelen maar wel van vrijwillige keuzes van jonge vrouwen en mannen, al dan niet ondersteund door een beleid met aandacht voor gezondheidszorg en contraceptie. Auteur Fred Pearce: ‘Toen in 1997 een einde kwam aan het Britse mandaat in Hongkong, hadden de vrouwen er gemiddeld één kind. En dat was niet het gevolg van de Chinese één-kind-politiek.’

Ook Iran geldt als model voor een snelle daling van de vruchtbaarheid zonder dwang of abortus. In 1977 had een Iraanse vrouw gemiddeld 6,6 kinderen, in 2006 nog 1,9. Vooral op het platteland was de daling spectaculair, van 8,1 kinderen per vrouw naar 2,1. De evolutie is van die aard dat president Ahmadinejad een campagne startte met allerlei financiële incentives om jonge koppels te stimuleren meer kinderen te krijgen. Voor Ahmadinejad is contraceptie een kenmerk van de decadente westerse cultuur en kan men zich daar maar beter niet mee besmetten. Farzaneh Roudi, bij de ngo Population Reference Bureau als directeur verantwoordelijk voor het Midden-Oosten en Noord-Afrika, verwacht echter niet dat Ahmadinejads campagne een grote impact zal hebben. Drie op vier gehuwde vrouwen in Iran tussen 15 en 49 jaar doet immers aan gezinsplanning en zes op tien gebruikt moderne contraceptie. Het land kent bovendien een hoge scholingsgraad.

Een gepast preventiebeleid voeren kan tegen 2030 een verschil maken van 3 miljard mensen meer of minder op deze planeet. Dat is evenveel als de voltallige wereldbevolking van 1960.

De demografische transitie

De spectaculaire bevolkingsexplosie sinds de verlichting wordt wel eens de “demografische transitie” genoemd. De Britse demograaf Tim Dyson, als professor verbonden aan de London School of Economics, noemt het een van de belangrijkste gebeurtenissen van de voorbije 250 jaar. Demografische transitie slaat erop dat de wereldbevolking evolueert van een situatie met hoge geboorte- en sterftcijfers naar een met lage geboorte- en sterftcijfers. Ruim 300 jaar geleden werd het leven van een vrouw getekend door het verlies van kinderen: 20 tot 30 procent van de baby's stierven voor ze één jaar werden. Vrouwen kregen 7 kinderen of meer maar hielden er slechts 2 of 3 over. Die situatie is vandaag drastisch veranderd, dankzij gezondheidszorg

en voorbehoedsmiddelen, vrouwenemancipatie, vorming en opvoeding en economische groei.

De vaststelling dat het gaat om een transitieproces, waarbij de groei als het ware “vanzelf” of liever door diverse factoren vertraagt, zou een geruststelling zijn. De sterke bevolkingsgroei in Afrika en de islamwereld is voor sommigen een reden te meer om onze relaties met die regio's ter harte te nemen. Ware het niet dat er twee bottlenecks zijn. In heel dit proces dalen de sterftecijfers voor de geboortecijfers dalen, waardoor er nog een lange periode is van bevolkingsaangroei. Dat is wat zich nu voltrekt in verschillende arme ontwikkelingslanden. Een tweede punt is dat het transitieproces zich in de verschillende landen op een verschillend moment voltrekt. De demografische transitie is al voltooid in Europa, Japan en Taiwan maar is elders nog volop aan de gang. Het multiplicatieproces van het ene land kan daarbij grondig verschillen van het andere land. Terwijl de bevolking in Europa over heel het transitietraject groeide met een factor 2 of 3, is dat voor China 3 of 4, voor India 5 of 6 maar voor Oost-Afrika verwacht de VN dat de bevolking tussen 1950 en 2050 kan aangroeien met een factor 11. Wat dat betekent, blijkt uit het voorbeeld van Nigeria. Tussen 1950 en 2000 was Rusland de laatste fase van zijn demografische transitie en groeide de bevolking van 103 tot 147 miljoen. In dezelfde periode was de bevolking van Nigeria in een vroege transitieperiode –oplopend naar de piek– en groeide de bevolking van 37 naar 125 miljoen. De bevolking van Rusland, zo verwacht de VN, zal tegen 2050 gedaald zijn tot 116 miljoen, terwijl die van Nigeria zal gestegen zijn tot 289 miljoen.

Van gezinsplanning naar bevolkingsmanagement

Tegen 2050 zullen de rijke landen krimpen met een miljoen mensen, terwijl de ontwikkelingslanden zullen groeien met 35 miljoen. De globale aangroei zal op die manier dalen van 79 miljoen vandaag naar 34 miljoen. De komende veertig jaar zullen zich volgens bevolkingsexpert Cohen een aantal opvallende trends aftekenen: de bevolking zal tot 9 miljard groeien, de aangroei zal vertragen –behalve in enkele problematische regio's–, de meeste mensen zullen in steden wonen en de hele wereldbevolking wordt ouder.

Ongetwijfeld brengt dat alles gigantische verschuivingen in de samenleving mee, onder meer op geostrategisch vlak. De helft van de aangroei is te verwachten in negen landen: India, Pakistan, Nigeria, Congo, Bangladesh, Oeganda, de VS, Ethiopië en China. De sterke bevolkingsgroei in Afrika en de

islamwereld is voor sommigen een reden te meer om onze relaties met die regio's ter harte te nemen. In 51 landen, vooral industrielanden, zal de bevolking dalen: in Duitsland van 83 miljoen naar 79 miljoen, in Italië van 58 naar 51, in Japan van 128 naar 112 en in Rusland van 143 naar 112. De VN sluit niet uit dat Rusland na 2050 minder inwoners telt dan Japan.

Ook sociaal-economisch zal de impact groot zijn. De twintigste eeuw wordt verondersteld de laatste te zijn waarin jonge mensen in aantal de ouderen overtroffen. In 1960 was 8,1 procent van de bevolking 60 jaar of ouder, in 2005 was dat 10,4 procent. De gemiddelde levensverwachting is gestegen van 30 jaar in het begin van de 20ste eeuw naar 65 jaar in het begin van de 21ste eeuw. Dat proces loopt overigens niet in alle landen gelijk. In 2050 zal in de industrielanden 1 inwoner op 3 ouder dan 60 jaar zijn, in de ontwikkelingslanden 1 op 5. Maar gezien de bevolkingsgroei nu in die ontwikkelingslanden, zal de vergrijzing daar in een stroomversnelling komen over 40 jaar. Tussen 2005 en 2050 zal het aantal zestigplussers in de rijke landen stijgen met 60 procent en de tachtigplussers met 160 procent. In de Minst Ontwikkelde Landen zullen die twee groepen echter groeien met 270 procent en 560 procent.

Met een oudere bevolking dalen normaal de economisch actieve bevolking, de economische groei en de innovatietrends in een samenleving. Zuid-Korea is het meest extreme voorbeeld: men verwacht een daling van de totale bevolking van 9 procent tegen 2050 en een daling van de actieve bevolking met 36 procent. De groep van zestigplussers zal 150 procent groeien. We moeten ons instellen op een langer actief leven. "50 is de nieuwe 30", klinkt dat dan.

Toenemende migratie

Terwijl de rijke landen bewoond worden door een grote groep oude mensen, zal in 11 Minst Ontwikkelde Landen de helft van de bevolking 23 jaar zijn of jonger. Met name in Afghanistan, Angola, Burundi, Congo, Equatoriaal-Guinea, Guinee-Bissau, Liberia, Mali, Niger, Oeganda en Tsjaad. Wanneer die druk van het Zuiden zo groot is, mag het Noorden zich verwachten aan stromen bevolkingsgroepen uit het Zuiden. Men schat dat de netto immigratie van arme naar rijke landen tegen 2050 zal oplopen tot zo'n 2,2 miljoen, waarvan de helft in de VS.

De groei van de steden zal spectaculair toenemen, terwijl de bevolking op het platteland zal dalen. De uitdaging is vooral groot voor de arme landen. In

2050 zal in het Zuiden bij wijze van spreken om de vijf dagen een nieuwe stad voor een miljoen inwoners gebouwd moeten worden. De inplanting van die steden zal van vitaal belang zijn. De druk wordt nog opgedreven doordat 15 van de 20 megasteden met meer dan 10 miljoen inwoners gelegen zijn aan kusten en rivierdelta's. Daardoor zijn ze erg kwetsbaar voor zelfs maar een lichte stijging van de zeespiegel.

Is negen miljard te veel?

Stel dat de bevolkingsgroei stabiliseert op 9 miljard –of zelfs 8,5 zoals optimisten hopen... kan de aarde dat aan? Is er voedsel genoeg voor zoveel mensen? Vandaag al lijdt een miljard mensen honger en ongetwijfeld zal de honger nog toenemen in de Minst Ontwikkelde Landen met een snelle bevolkingsgroei. Cohen: ' De schandvlek van de honger is het resultaat van collectieve keuzes van de mensheid, niet van biofysische noodzaak. Terwijl honderden miljoenen mensen honger lijden, verbouwen boeren vandaag voldoende voedsel om 50 procent meer mensen te voeden dan de huidige wereldbevolking. Terwijl al te veel mensen veel te veel eten, zijn er meer dan een miljard die heel wat minder eten dan nodig.'

Het hongerprobleem heeft zowel te maken met consumptiepatronen en machtsstructuren als met het landbouwmodel zelf. Oplossingen voor het hongerprobleem die vroeger werkten, blijken vandaag niet meer per se succesvol. De Groene Revolutie is geen oplossing meer in het licht van een ecologische crisis van waterschaarste en uitputting van de grond –dat ervaart men in India vandaag.

Cohen wijst erop dat de Babyloniërs al in 1600 voor Christus dachten dat de wereld volzet was. In zijn boek *How Many People Can the Earth Support* analyseert Cohen allerlei simulaties die de afgelopen vijftig jaar zijn gemaakt. De uitkomst varieerde van minder dan een miljard naar duizend miljard. Duurzaamheid en draagkracht van de aarde hebben enerzijds te maken met de grenzen van de natuur, maar anderzijds met de keuzes die mensen maken en de interactie tussen mens en milieu. Het heeft te maken met hoe we de economie vormgeven, technologie gebruiken en of de politieke instellingen in staat zijn conflicten op te lossen.

Bovendien, stelt Cohen, is de kwestie van duurzaamheid en draagkracht geen zaak van louter overleven. We verwachten van het leven wel iets meer. Waar het op aankomt, is hoe 9 miljard mensen een volwaardig leven kunnen hebben. Waarbij de materiële noden zijn voldaan en mensen de vrijheid

hebben om een zinvolle invulling te geven aan hun leven. En met het perspectief dat hun kinderen dat ook kunnen hebben. De grootste bedreiging daarvoor is volgens Cohen niet een miljard mensen meer of minder, maar wel de ongelijke verdeling van middelen en inkomen.

Mensen met een hoog inkomen hechten vaak weinig belang aan materialen of goederen die voor de armen van vitaal belang zijn. Het kan best zijn dat de uitputting van bronnen, de verontreiniging van water, land en lucht of het uitsterven van soorten nauwelijks het leven van de rijken aantast –omdat het een ver-van-mijn-bedshow is of omdat ze makkelijk naar een alternatief kunnen grijpen terwijl de anderen in hun overleven bedreigd worden. Hoeveel risico willen we nemen en hoe stabiel zullen onze instellingen zijn? Het VN-Bevolkingsrapport “Van conflict en crisis tot hernieuwing: generaties voor verandering”, in oktober gelanceerd, zoomt in op die realiteit.

Ouder, groener, wijzer

Veel hangt er van af hoe we ons gedragen en in welke mate we in staat zijn om de overgang goed te managen en verstandige keuzes maken. Op het vlak van contraceptie kan er nog heel wat gebeuren. In 2008 waren er 215 miljoen vrouwen die geen toegang hadden tot moderne voorbehoedsmiddelen maar dat zelf wel wilden. 75 miljoen zwangerschappen waren ongewenst en 20 miljoen vrouwen ondergingen een abortus in onveilige omstandigheden.

Demografie is altijd een interactie van bevolking met economie, milieu en cultuur. Het beheren van de demografische groei is een samenspel van armoedebestrijding, gezondheidszorg, conflictbeheersing en de strijd tegen ongelijkheid. Verschillende deskundigen zijn het erover eens dat de meest efficiënte weg loopt via investeringen in basisonderwijs en secundair onderwijs. Cohen: ‘Basisonderwijs en secundair onderwijs kunnen bepalen of we groeien naar 7,8 of naar 10,8 mensen tegen 2050.’

Fred Pearce vreest dat we door de klimaatwijziging nog zware tijden tegemoet gaan. Pearce: ‘Maar ik denk dat het vooral over onze consumptiepatronen gaat, niet over bevolkingsaantallen. We staan voor de keuze: doorgaan en te pletter lopen, of wegen zoeken om kansen te creëren voor 9 miljard mensen.’ Hoe Pearce de samenleving van morgen ziet? ‘Ouder, groener en wijzer.’

Alma De Walsche
met toestemming overgenomen uit MO*, november 2010

Ouder, groener en wijzer. Een interview met Fred Pearce

Fred Pearce is Brits wetenschapsjournalist en auteur van onder andere "Volksbeving".

U bent vrij optimistisch dat we binnen afzienbare termijn tot een stabilisering van de wereldbevolking komen.

In zekere zin ben ik optimistisch. Er zijn grote problemen maar er zijn ook oplossingen, de groei neemt af. We kunnen dat natuurlijk niet met zekerheid zeggen maar verschillende tendenzen wijzen erop dat de wereldbevolking zal stabiliseren op zelfs minder dan 9 miljard en misschien wel sneller dan we denken omdat vrouwen veel kleinere families hebben, niet enkel in Europa maar overal in de wereld. Niet alleen gestudeerde vrouwen, maar ook vrouwen die geen of maar weinig school liepen, en ook heel jonge vrouwen. Ik ben naar Bangladesh geweest, een van de armste landen in de wereld en van de meest rurale landen, waar vrouwen weinig naar school gaan en op jonge leeftijd uitgehuwelijkt worden. Zelfs daar zit men vandaag op een gemiddelde van drie kinderen per vrouw. Dat is minder dan de helft van wat hun moeders hadden. En vrouwen kunnen kiezen wat goed is voor hen en hun families. Het is echt een globale trend. Vrouwen realiseren zich vandaag dat twee of drie kinderen genoeg is. Ze kiezen daar echt voor en ontwikkelen ook andere dimensies van hun leven.

Is de belangrijkste reden van die afremming de emancipatie van de vrouw?

Het heeft te maken met een feministische en een reproductieve revolutie – vrouwen willen met hun leven ook andere dingen doen. Ze leven ook langer, zodat ze meer opportuniteiten hebben. Vrouwen zijn ook niet zozeer meer aan hun huis gebonden. Maar het heeft ook te maken met een evolutie in de gezondheidszorg, er is minder moeder- en kindersterfte, een stabielere toekomstperspectief. Dat is een good news story.

Geldt dit ook voor Afrika?

Op sommige plaatsen in ruraal Afrika zie je nog wel vrouwen die vier of vijf kinderen hebben, of soms zes of zeven kinderen. Dat komt vooral voor op plaatsen waar ze een belangrijke economische factor zijn. Ook in sommige delen van de moslimwereld, bv Jemen, waar mensen heel arm zijn en vrouwen heel weinig keuzes hebben, waar men geen tv heeft om te zien hoe het er in de rest van de wereld aan toe gaat, zie je nog meer kinderen. Maar in de steden of op plaatsen waar die kinderen voor de economie van minder belang zijn, hebben ze minder kinderen. En dat is haast overal zo: in ontwikkelingslanden, in industrielanden, in kapitalistische landen, in communistische landen, haast overal hebben vrouwen minder kinderen.

U verwijst naar de feministische revolutie en de gezondheidszorg. Zijn maatregelen van hogerhand om de bevolking te beperken hiermee overbodig?

De daling is de vrucht van een rationeel beleid, niet van regeringen en een één kind beleid, maar van vrouwen. Maar natuurlijk kunnen regeringen daarin een rol spelen. Zij kunnen ervoor zorgen dat voorbehoedsmiddelen beschikbaar zijn en dat er goeie gezondheidszorg is. Dat maakt het makkelijker. En het is ook zo dat vrouwen hun toevlucht nemen tot abortus, soms nog op een laat moment in de zwangerschap. Bij het onderzoek voor dit boek stootte ik op het gegeven dat Hongkong tot 1997, toen het nog onder Britse controle was en er dus geen controle van de regering en geen één kind politiek was, de vrouwen er gemiddeld één kind hadden. Dat is een lager cijfer dan China en de laagste vruchtbaarheidsgraad in de wereld, vanuit een eigen keuze van de vrouwen!

Malthus had definitief ongelijk?

Wel, hij wees wel op een probleem: als mensen alleen maar vermenigvuldigen, tot er geen voedsel meer is en door epidemieën worden uitgeroeid, dan sterven ze allemaal. Hij heeft wel een aantal belangrijke vragen gesteld. Maar hij had het fout voor wanneer hij ervan uitging dat we ons altijd maar door zouden vermenigvuldigen, tot we crashen. Mensen haken eerder af. Mensen vermenigvuldigen niet zomaar, maar vertonen een rationeler gedrag en maken rationele keuzes over de families die ze willen hebben. We zijn niet overgeleverd aan een Malthusiaans doemscenario. De groei die we vandaag nog voelen is niet omdat vrouwen vandaag te veel

kinderen krijgen. Het is omdat we vandaag de consequenties voelen van de babyboom generatie in het verleden, de baby's die geboren werden toen de algemene welstand verbeterde; er bleven er veel meer in leven – 5 – 6 kinderen, die bleven leven; en dat “surplus” is vandaag nog in een productieve leeftijd, zij krijgen ook nog kinderen. Maar die naweeën deinen uit en de curves zullen terug dalen. Het is een kwestie van tijd. En in Europa hebben we vandaag precies dat punt bereikt waarop de bevolkingscurves beginnen te dalen. In Rusland, Duitsland, Griekenland, Italië en Spanje, in een groot deel van Oost-Europa hebben vrouwen gemiddeld 1,4 kinderen, dat is onder de vervangingsdrempel. In Noord-Europa ligt het iets hoger, op 1,9 of 1,8.

Tijd dus om migratie aan te moedigen?

Dat is inderdaad mijn standpunt. Een al te snelle daling van de bevolking zou ons in moeilijkheden brengen. Maar we moeten misschien ook mensen aanmoedigen om niet één maar twee kinderen te krijgen, meer bepaald in Noord-Europa, waar er ook allerlei voorzieningen zijn voor vrouwen om het kinderen krijgen en een job uitoefenen makkelijker te combineren zijn. Als iedereen het voorbeeld volgt van Zuid-Europa, zal de wereldbevolking heel snel dalen.

De aangroei neemt af, maar mensen blijven langer. Ze worden heel wat ouder.

Dat is een van de weinige zekerheden die we hebben: de wereldbevolking is heel snel aan het verouderen. Er is een sterk fetisjisme gegroeid met de jongeren maar vandaag hebben we een oudere samenleving en we moeten de meerwaarde daarvan benutten. We moeten dringend stoppen iemand van 60, 65 als een maatschappelijke last te zien. Dat zijn mensen met kennis en ervaring. We moeten verder zoeken naar manieren om hun opgedane kennis beter ter beschikking te stellen en om mensen van een hogere leeftijd een actief leven te laten behouden. Oudere mensen kunnen voor kinderopvang instaan, of parttime werken, of ondersteunend werk doen... Op sociaal vlak kunnen zij onze samenleving een kwalitatieve verbetering geven. Oudere mensen worden ook mondiger en vragen ook dat bv de steden makkelijker toegankelijk zouden zijn en betere voorzieningen zouden hebben voor ouderen. Het zou ook geweldig zijn moest er een medicijn tegen alzheimer gevonden worden. De uitdaging van de 21ste eeuw is om oudere

mensen langer fit en mobiel te houden en om de steden aan te passen aan een autonomie voor oudere mensen.

Een oudere samenleving hoeft niet noodzakelijk als een last beschouwd te worden. Het kan ook een veel wijzere samenleving zijn. Ouder, wijzer en groener, zo stel ik me de samenleving van de toekomst voor.

Wat is uw antwoord aan het adres van de diepe ecologen, die zeggen dat de planeet slechts 1 of 2 miljard mensen kan dragen?

Wel, dan heb je het over een heel ander samenlevingsmodel, waarbij iedereen op het platteland woont bijvoorbeeld, een samenlevingsmodel van jagers en verzamelaars. Op een bepaald moment is de mens aan landbouw beginnen doen en sedentair geworden, terwijl landbouw een veel harder labeur was dan jagen en verzamelen. Maar het is wel door landbouw dat de wereldbevolking een betere levenskwaliteit gekregen heeft en tien keer meer mensen kon voeden. Moest je op het moment in de geschiedenis geleefd hebben, waarop die overgang plaats had, en er werd over gediscussieerd – zou je misschien ook gezegd hebben: geen landbouw want dat is veel te hard werken; jagen en verzamelen is een veel makkelijker leven. De uitdaging waar we nu voor staan is een goeie kwaliteit van leven zoeken voor 8 of 9 miljard.

Stel dat de bevolkingsaan groei stabiliseert op 9 miljard. Kan de aarde zoveel mensen voeden?

Er zijn landen waar dit zeker nog problemen kan opleveren, zoals in sommige Afrikaanse landen die vandaag nog een sterke stijging kennen. We kunnen 9 tot 10 miljard mensen voeden met het huidige productieniveau maar de helft van het graan dat vandaag geproduceerd wordt, gaat ofwel naar veevoer ofwel naar biobrandstoffen. We hebben een aantal keuzemogelijkheden maar moeten onze prioriteiten juist stellen. Honger ligt niet aan de hoeveelheid voedsel die we kunnen produceren, maar aan mislukte oogsten of aan hoe de internationale handel is georganiseerd. Het is heel belangrijk die arme landen te helpen om hun voedselzekerheid te verhogen en hen weerbaarder te maken tegen droogteperiodes. Technologie zal zeker ook nodig zijn, maar die verzekert nog niet dat het voedsel op de juiste plaats geraakt.

Dit jaar overschreden we met zijn allen al de ecologische draagkracht van de aarde op 21 augustus. Wat als we met 9 miljard zijn?

We hebben inderdaad nu al de drempel overschreden. Wat ik wil zeggen is de manier waarop we ons organiseren, de manier waarop we technologie inzetten, de manier waarop we ons voedsel verbouwen, de manier waarop we dingen willen kopen en consumeren, de manier waarop we met energie omgaan: dat alles moeten we veranderen. De problemen van vandaag draaien niet om de aantallen van de bevolking hier op de planeet. We moeten die discussie heel duidelijk onderscheiden, we zijn daar vaak erg verward over. Niet de aantallen veroorzaken het probleem maar de manier waarop we produceren en consumeren en ons organiseren op deze planeet. Het is vooral ons consumptieniveau- de manier waarop de bevolking in het rijke deel van de wereld leeft- dat de planeet schade toebrengt. We moeten goed beseffen dat de zwaarste ecologische last komt van een kleine groep van de wereldbevolking, namelijk de groep in Europa en de VS met een hoog consumptieniveau. Zelfs een extra miljard armen erbij kan misschien de lokale omgeving onder druk zetten door een te hoge voetafdruk, maar niet de planeet. We kunnen voor de toekomst best heel veel energie produceren maar niet uit fossiele brandstoffen. Wel uit windenergie, zonne-energie, zelfs kernenergie als dat het probleem oplost. We hebben zoveel technologie ter onzer beschikking om de landbouw te verbeteren, om onze voedingspatronen te verbeteren. We weten hoe we metaal moeten recyclen, zodat we niet altijd opnieuw nieuwe grondstoffen moeten aanboren. We moeten ons alleen beter organiseren om al die nieuwe kennis in te zetten.

Maar dat is een politiek probleem, en in Kopenhagen hebben we gezien hoe moeilijk het is dat op te lossen.

Daar ben ik het volledig mee eens. Er is het boek van Jared Diamond, Collapse, over hoe samenlevingen ten onder gaan. Ik zou zeggen: hoe ze ervoor kiezen om ten onder te gaan. De mediterrane boeren in het Midden-Oosten, of de regenwoudbewoners in Mexico of andere samenlevingen in de geschiedenis, hebben meestal op een bepaald ogenblik te kampen gekregen met milieuproblemen. Meestal waren er zelfs oplossingen voorhanden maar ontbraken de politieke instrumenten om ze toe te passen en de nodige inzichten om duidelijk te beseffen wat er eigenlijk aan de gang was. In de

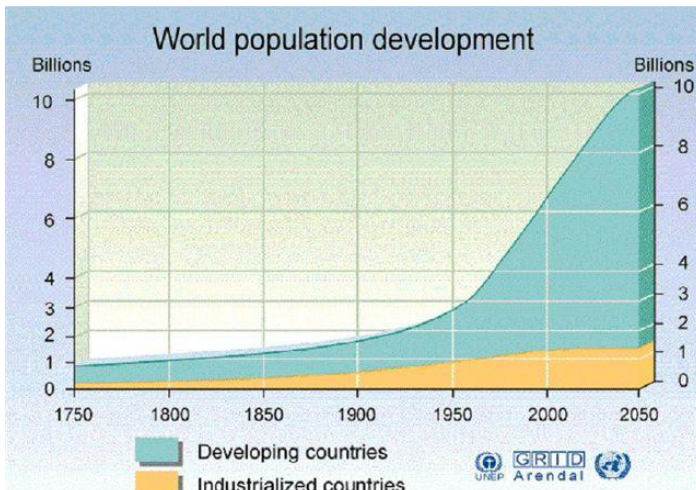
meeste gevallen kozen ze ervoor om te mislukken, om gewoon verder te doen en de nieuwe oplossingen niet toe te passen.

En dat is vergelijkbaar met de toestand waarin de wereldbeschaving zich vandaag bevindt?

We staan vandaag ook voor dergelijke keuzes. Doorgaan en te pletter lopen, of wegen zoeken om de trends om te buigen en de nieuwe aanpak toepassen, en ook kansen te creëren voor 7 of 8 miljard mensen. Met de klimaatwijziging gaan we nog zware tijden tegemoet, van stormen en droogtes. Maar ik denk dat het vooral over onze consumptiepatronen gaat, en niet over bevolkingsaantallen. . Ik denk echt dat de politici het probleem zijn vandaag, ze hebben nog altijd niet begrepen hoe ernstig de toestand is. Als stemgerechtigden, als politieke activisten en als consumenten, moeten wij aan die verandering duwen. Ook voor de volgende generaties want het gaat werkelijk heel snel. En dat is beangstigend.

Alma De Walsche

Fred Pearce: 'Volksbeving -Van babyboom naar bevolkingscrash', uitgeverij: Jan Van Arkel- Utrecht, 2010

SustainableScale.org

Voedsel voor auto's maar Guarani-Kaiowa indianen lijden honger

De Guarani-Kaiowa indianen hebben hun voorouderlijk gebied in Mato Grosso do Sul (letterlijk het Grote woud van het zuiden, maar van het woud blijft praktisch niets

meer over). Vanaf 1800 werden hun gronden steeds meer ingenomen o.a. door veeboeren, en later sojaplantages. Maar heel recent zijn het vooral de suikerrietplantages voor ethanol die maken dat er bijna niets meer overblijft van de oorspronkelijke leefgebieden van deze inheemsen. Hierdoor bevinden deze zich nog het meest van alle inheemse gemeenschappen in Brazilië in een hopeloze situatie. Ze hebben geen toegang meer tot hun rechtmatig land, komen terecht in extreme armoede, ondervoeding, ziekte, gewelddadige behandelingen, criminaliseren van het verzet en extreem hoge zelfmoordpercentages, vooral bij jongeren. Ook geweld binnen hun gemeenschappen en alcoholisme zijn er een gevolg van. Ze zijn slachtoffer van vooroordelen en onverschilligheid, en worden gediscrimineerd. Sommigen worden in slavencondities tewerk gesteld in de suikerrietplantages, waardoor hun familiale en sociale banden verder uitgehold worden. Door de manier waarop tegen hen werd opgetreden is hun menselijke waardigheid, fysieke, culturele en spirituele overleving bedreigd. Ze bevinden zich in een situatie van fysieke honger, en er stierven reeds kinderen van ondervoeding of slechte voedingstoestand. Verder lees je meer hierover. Daarnaast is deze grondroof een enorme aanslag op de betekenis van 'land' voor de Guarani.

Betekenis van land voor de Guarani

'Land is heilig voor ons Guarani, land is de essentie van het Kaiowa leven voor ons, land is de structuur van het leven voor ons, Guarani-Kaiowa'. Het woord Kaiowa betekent 'volk van het woud'. Voor de Guarani is het land de plaats

waar de voorouders de basis opbouwden voor '*het land zonder kwaad*'. Kan ik het begrijpen als de plek waar op continue basis vanaf de voorouders gebouwd wordt aan een eigen cultuur en kwaliteit van leven en samenleven, met mekaar en de fysieke omgeving, dieren, planten en met de voorouders?

Guarani noemen hun leefgebied hun Tekohá, 'de plaats waar we kunnen zijn wie we zijn', de plaats waar de wortels van hun geschiedenis liggen, waar ze cultuur zijn, waar ze onaangeraakte wouden, zuiver water, stromen en bronnen hebben, waar ze kunnen vissen, jagen, planten, waar ze hout vinden om te koken, waar ze hun traditionele levenswijze kunnen voortzetten, waar ze hun rituelen kunnen uitvoeren.

De Guarani geloven dat het sacrale aanwezig is in de natuur, in de planten, de rotsen en alle levende wezens. Ze voelen zich deel van de natuur, die volgens hen bezielde is en levend en die een relatie heeft met hen die haar beschermen. In de westerse levensstijl wordt dit ontkend, vandaar dat de Guarani zeggen dat de westerse levensstijl betekenisloos is. Om te jagen vragen ze toelating. Als een plant geoogst wordt, bij voorbeeld, vieren ze dit. Het is het vieren dat hen de toelating geeft om de plant te consumeren.

Voor hen is dat een radicaal verschil met de achteloze routine bij velen in het westen, van b.v. het gaan kopen van een geslachte kip in een supermarkt. Hier is geen relatie, geen bewust en respectvol stilstaan bij de geschiedenis van dit voedsel.

Voor hen heeft alles ook een geschiedenis, en voor hen zijn b.v. de eucalyptussen die massaal aangeplant worden op grondgebied van inheemsen, bomen zonder relaties en zonder geschiedenis.

Onrechtmatig

Veel van de onrechtvaardigheden die de Guarani-Kaiowa en anderen ondergaan zijn in strijd met de Braziliaanse grondwet, het Braziliaanse statuut voor de inheemse volkeren, de VN verklaring over de rechten van de inheemse volkeren, de Internationale Conventie over de eliminatie van alle vormen van rassendiscriminatie en de Internationale conventie van Arbeidsorganisaties, ondertekend door Brazilië.

Volgens de Braziliaanse grondwet hebben de inheemse gemeenschappen recht op het leven op hun voorouderlijke gronden en zou de afbakening van deze gronden in 1993 (!) moeten voltooid zijn. Dit is nog steeds niet voor alle inheemse gronden gebeurd. Landeigenaars en bedrijven doen alles wat ze kunnen om de realisatie ervan tegen te werken, o.a. door vele juridische

procedures. Maar ze ontzeggen ook via gewapende privé-milities de toegang tot deze gronden aan de ambtenaren van de FUNAI (regeringsorgaan voor de belangen van de inheemse volkeren), die instaan voor de identificatie van de Guarani gronden. Deze vormen van intimidatie door landeigenaren en hun politieke vrienden namen de laatste jaren erg toe, waardoor de demarcatieprocessen blijven aanslepen. Inheemsen die moe van het lange wachten op de demarcatieprocedures, via acties hun rechtmatig land bezetten, worden vaak gewelddadig door deze milities verwijderd, en regelmatig worden leiders van de gemeenschappen die actie voeren, vermoord. Ze krijgen weinig bescherming van de regering.

Opmars van suikerrietplantages voor ethanol

In Brazilië werden tegen het eind van 2010 negen nieuwe suikerrietplantages en ethanolfabrieken opgericht, waarvan vier op het grondgebied van de Guarani. Dit gebeurde in het kader van de toenemende vraag naar agrobrandstoffen voor voertuigen. (ik gebruik bewust niet het woord biobrandstoffen, om geen verwarring met biolandbouw te creëren). En in het zuiden en zuidoosten van Mato Grosso do Sul is de expansie van suikerriet en ethanolfabrieken het sterkst geconcentreerd. Hierdoor worden soms landdemarcaties ongedaan gemaakt, en nemen de landconflicten eerder toe dan af.

Amilton Lopez, Guarani-Kaiowa, stelt: 'Ons volk heeft geen baat bij suikerrietplantages, het is niet noodzakelijk voor onze levens. We hadden genoeg aan onze eigen planten, beperkt in aantal, voor eigen consumptie, maar nu wordt ons land ingenomen door suikerrietplantages, waardoor bovendien ook onze rivieren vervuild worden en onze vis gedood. De mannen in onze dorpen werken in de suikerrietplantages, het is het enige werk dat ze kunnen doen om wat inkomen te hebben om voedsel te kopen, maar het is fysiek heel hard, met heel lange werkdagen, er is onvoldoende voedsel en water, waardoor er ernstige gezondheidsproblemen zijn'.

Verder is er in Mato Grosso do Sul een heel anti-indiaanse mentaliteit.

Hongersnood

Door de vernietiging van het regenwoud en de grondroof kunnen de Guarani-Kaiowa niet meer jagen en vissen, noch voldoende gewassen telen. In 2006 was 90% van de Guarani-Kaiowa afhankelijk van voedselpakketten van de regering. Deze zijn vaak onvoldoende en met te weinig variatie, ze bevatten

geen proteïnen of groenten en de levering is niet steeds gegarandeerd. Hierdoor is er werkelijk een slechte voedingstoestand bij deze gemeenschappen. In 2008 werd geconstateerd dat er als gevolg hiervan in de vijf voorafgaande jaren in Mato Grosso do Sul 80 kinderen gestorven waren. Tot de slechte voedingstoestand draagt ook het frequente verstuiwen van pesticiden in de plantages bij, waardoor lucht, water en voedsel vervuild worden. De levensverwachting van de Guarani-Kaiowa is 45 jaar terwijl het gemiddelde in Brazilië 73 jaar is. In 2004 stierven er in het zuiden van Mato Grosso do Sul meer dan dubbel zoveel kinderen (op 1000) in het eerste levensjaar dan het globaal in Brazilië. Bovendien is deze afhankelijkheid van voedselpakketten zeer vernederend voor hen die steeds zelfvoorzienend zijn geweest met een gezonde voedingssamenstelling. Ze willen hun eigen voedsel kweken. Ze willen niet in de suikerrietplantages werken als slaven van iemand anders.

Nog eens Amilton Lopez : *'het werk in de plantages, het verwijderd zijn van hun families, het gebrek aan perspectieven voor de toekomst, verhogen het interne geweld : zelfmoorden vooral bij jongeren (het hoogste in Brazilië), alcoholisme, moord.'*

Birdwatchers

De strijd van de Guarani-Kaiowa en de industrie wordt treffend weergegeven in de film Birdwatchers (2008), van Marco Bechis met Guarani-Kaiowa acteurs . Deze film kreeg in juni 2010 de One World Media Award Vilhava, een Kaiowa leider, die in de film meespeelt, legt het belang uit van het voorouderlijke land voor de Guarani-Kaiowa : *'De blanke man wordt geboren in een ziekenhuis en zijn navelstreng wordt in de vuilnisbak gegooid. Een indiaan is anders. Hij wordt geboren op de grond en zijn navelstreng wordt begraven in de aarde. Dit is wat 'retomada' is, de terugkeer van de indiaan naar zijn land want dat is waar het geheim van de indiaan is.'*

Actie

Met de werkgroep inheemse volkeren van Friends of the Earth werkten we samen met FIAN (Food first Information and Action Network,) rond het recht op voedsel van deze Guarani-Kaiowa indianen, via een internationale briefschrijfactie in 2006 naar de betrokken regeringsleiders. Deze briefschrijfactie had effect, in de zin dat er een begin gemaakt werd met de demarcatie, maar het was nodig een volgende briefschrijfactie te starten, om

aan de regering te vragen dat de ambtenaren van de FUNAI bij de demarcatieactiviteiten niet zouden gestoord worden.

FIAN organiseerde ook een mediareis in het voorjaar 2007 om ter plaatse de situatie te bekijken. En ja, met eigen ogen konden ze zien hoe in elke gemeenschap gelijkaardige problemen voorkomen: te weinig toegang tot voedsel; te weinig en verarmde grond om te bewerken; een constante dreiging van willekeurig geweld, dat op elk moment kan toeslaan. De traditionele kruidengeneeskunde dreigt te verdwijnen omdat de ingrediënten niet meer kunnen gevonden worden door het verdwijnen van het bos. En het medisch team heeft veel te weinig middelen. Het zwoegen in de suikerrietvelden begint voor dag en dauw. Om 3 uur 's morgens moeten de arbeiders klaar staan om met een busje naar de immense plantages gevoerd te worden, om daar vanaf 6 uur 's morgens met het werk te beginnen. Daar indianen sterk gehecht zijn aan hun gemeenschap verkiezen ze deze odyssee boven een verblijf van 2 à 3 maanden op de plantages. De discriminatie van de indianen is overduidelijk, in een moderne ethanolfabriek die haar ethisch label hooghoudt, verdienen deze indianen veel minder dan de anderen en moeten ze langer werken, nl. 12 uur in plaats van 8 uur. Toch blijven de mensen hopen en wordt er nog steeds gelachen. Overal was de ontvangst zeer hartelijk. Het streven van deze Indianen naar een wereld, waarin ze hun land terugwinnen om hun tradities te kunnen voortzetten, is onverzettelijk.

In het najaar 2008 ondersteunden we met Friends of the Earth de Europese tournee, die door FIAN was georganiseerd, met o.a. Amilton Lopez als vertegenwoordiger van de Guarani-Kaiowa. Er werd ook actie gevoerd aan de Braziliaanse ambassade.

Europese tournee in december 2010

Dit jaar in december is er opnieuw een Europese tournee. met een delegatie van de Guarani-Kaiowa, om de noodzakelijke internationale steun te bekomen. Op 1 december zullen ze in het Europese parlement op het kabinet van mevrouw Heidi Hautala, presidente van de subcommissie Mensenrechten ontvangen worden. De delegatie bestaat uit Anastácio Peralta – Guarani-Kaiowá, Jônia Rodrigues van FIAN Brazilië, Egon Heck van CIMI (Conselho Indigenista Missionário) en Verena Glass van Reporter Brasil. CIMI werkt op dagelijkse basis samen met inheemse gemeenschappen in Brazilië en ondersteunt hen in het opkomen voor hun rechten, vooral hun grondrechten, en beoogt in Brazilië een transformatie van de samenleving naar meer

solidariteit, en respect voor elke cultuur. Op een recente studiedag ging het over wat 'goed leven' is: het respect voor en de kwaliteit van het samenleven met de natuur werd daar als essentieel gezien, samen met solidariteit met en respect voor mensen. Het bewustzijn was er sterk aanwezig dat het kapitalisme mensen net steeds meer verwijderd van 'goed leven'.

De doelstellingen van de tournee:

Het algemene thema is de sociale en milieu-impact van agrobrandstoffen, met speciale focus op de voedselzekerheid. De situatie van de heel sterke impact op de inheemse Guarani-Kaiowa dient als een bijzonder gewelddadig voorbeeld van deze gevolgen.

Het debat rond agrobrandstoffen is momenteel heel actueel, doordat de Europese Unie de ongewenste neveneffecten van agrobrandstoffen meer ernstig begint te nemen, waarbij men het recent heeft over de ongewenste veranderingen in het gebruik van gronden. Het is belangrijk ook de impact op inheemse volkeren onder de aandacht te brengen van de politici en andere besluitvormers

In Duitsland zal de delegatie deelnemen aan de Ronde Tafel van Brazilië, er zal ook een fototentoonstelling opgesteld worden over de situatie van de Guarani-Kaiowa. In Genève zal ze ontmoetingen hebben met vertegenwoordigers van de Verenigde Naties.

Verder op de route vinden nog ontmoetingen plaats met politici en NGO's.

Nu lopende acties:

Je kan deelnemen aan de oproep tot briefschrijfactie van Survival International:

www.survivalinternational.org/helpsons/schrijfeenbrief/guarani

de e-mailactie van ICRA International op

www.icrainternational.org/urgence/689

de briefschrijfactie van FIAN op

www.fian.be/article/143-Lopende+D.A.+2009+-+Brasil%C3%AFe%3A+Dringend+nood+aan+afbakening+van+gronden+voor+30+Guarani+Kaiowa+gezinnen.html

Als je dit nummer in je brievenbus kijkt, zal de Europese tournee beëindigd zijn, Voor een verslag en een eventuele nieuwe actieoproepen kan je terecht bij www.fian.be en www.cimi.org.br.

Lieve De Kinder

Dos cortades por favor

Reizen in transitie, een experiment

Duurzaam reizen is nog niet mogelijk. Anders gezegd: er is een verregerende duurzaamheidstransitie nodig in het domein van het toerisme, en de benodigde transitiepaden daarvoor zijn voorlopig nog niet voorhanden¹.

Toen ik dat las bij Peter Tom Jones en Vicky de Meyere had ik er niet echt grondig bij stilgestaan wat de implicaties van deze stelling waren. Bij het plannen van mijn jaarlijkse gezinsreis enkele maanden later leek ik me dan weer wel plots bewust te worden van de eigenlijke betekenis van hun boodschap. Wie op dit moment reist doet dit in feite niet duurzaam...

Ik kon moeilijk anders dan op een stoel gaan zitten en mijn vrouw ter verantwoording roepen. Was twee weken met de auto naar Oost-Duitsland gaan kamperen, zoals we vorig jaar deden, dan niet duurzaam? Zou met de trein naar de Ardennen dan het enige mogelijke alternatief zijn op dit moment? Of gewoon thuis blijven en genieten van de Zomer van Antwerpen? Zou dat de enige manier zijn om consequent te blijven met de ecologische ambitie die we tijdens het jaar hebben? Ik wilde mezelf niet wegsteken in het hokje van de masochistische groenen, maar ik wilde tegelijk wel de gevolgen van mijn daden volledig onder ogen durven zien. Er was geen andere keuze dan te bevestigen wat in Terra Reversa geschreven staat: toerisme zoals we dat vandaag kennen is inderdaad niet veralgemeenbaar, en er bestaan tot op heden inderdaad weinig of geen alternatieven om het wel duurzamer te maken.

Wat later las ik in een handboek permacultuur dat we in *energy descent* zijn, op weg naar een duurzame toekomst, maar er nog ver van. Net omdat de hele cultuur rondom ons niet duurzaam is, is het ook voor hen die wel die ambitie hebben in feite onmogelijk om toch al echt duurzame beslissingen te nemen. We moeten dus eigenlijk enthousiast proberen verder te timmeren aan de weg die leidt naar een duurzaam leven binnen enkel decennia, zonder

¹ Poging tot samenvatting van hoofdstuk 7 in: P. JONES en V. DE MEYERE, *Terra Reversa. De transitie naar rechtvaardige duurzaamheid*, Antwerpen, 2009, p. 421-265.

daarbij wonderen van onszelf te verwachten, was ongeveer de stelling². Misschien was het dus wel aan ons om het experiment aan te gaan?

Waarheen gaat de reis?

We waren het er al snel over eens geworden dat we het ietsje spannender wilden dan vorig jaar. Niet zomaar de auto volladen, dochtertje daartussen proppen en rijden naar een plaats die ons idyllisch leek: het mocht iets ambitieuzer. Dat we niet gingen vliegen was ook al langer duidelijk, maar de trein naar Istanbul, of de bus naar Marokko, zou toch ook spannend kunnen zijn? Maar was zo'n avontuurlijke reis wel realistisch met een kind van anderhalf jaar en een hoogzwangere vrouw? Op de trein naar Istanbul zit je minstens 36 uur wisten ze me bij de NMBS te verzekeren, de bus naar Rusland daar heb ik ooit ruim 48 uur op gezeten, en met de bus naar Marokko dat zou ongetwijfeld niet veel korter zijn. Geen optie natuurlijk met een kind van goed anderhalf jaar oud. En eerlijk gezegd, zelf hadden we er ook niet veel zin in.

Een reisbestemming kiezen was echt dubben. Achteraf bekeken was het zelfs het moeilijkste van de hele reis denk ik. We hebben er uiteindelijk een maand of drie over gedaan om te beslissen dat we met de trein naar Spaans Baskenland zouden gaan. We vonden een vlotte verbinding Brussel-Parijs-Spanje waardoor we zelfs sneller³ en goedkoper⁴ ter plaatse zouden raken dan met de auto. En even spannend als Afrika was het dan wel niet, het was wel een bestemming waar het ons realistisch leek om er met zijn drieën een paar weken rond te trekken.

Een grote stevige Delsey

Treintickets gekocht: 5 april. Eerste keer nagedacht over hoe we onze volksverhuizing praktisch zouden organiseren: ongeveer 5 juni. En dan begonnen we stilaan schrik te krijgen. We waren best bereid om heel wat spullen thuis te laten, we zijn echt niet van het type dat de koffer vollaadt voor een zondagmiddaguitstapje, maar we konden natuurlijk moeilijk de tent

² Onnauwkeurige samenvatting van 'D. Holmgren, *Permaculture. principles and pathways beyond sustainability*, Victoria, 2009, p. XXIX.'

³ We vertrokken om 11u15 in Brussel en kwamen om 21u37 aan in Irún (Spanje), met daartussen nog een stop van ruim 3 uur in Parijs.

⁴ We betaalden 132 euro H/T per volwassene

thuis laten, en de vrouw des huizes kreeg onmogelijk een rugzak rond haar zwangere buik gespannen, dus we leken toch op een probleem af te stevenen. Bagage voor 3 personen kon ik immers onmogelijk in mijn rugzak kwijt.

Op reis met een reiskoffer, zo'n echte stevige grote Delsey, het was voor ons tot voor kort onontgonnen terrein. Ik heb er een serieuze stap voor moeten zetten, misschien kan je het zelfs een soort van innerlijke transitie noemen, maar Delsey bracht wel dé oplossing voor het probleem waarvoor we stonden: een kleine kubieke meter opbergruimte op 4 wieltjes. En nog was onze onzekerheid niet meteen verdwenen. Om met een gerust hart te kunnen vertrekken deden we daarom 2 weken voor het eigenlijke vertrek een soort van 'proefreis'.

We gingen, met een koffer die geladen was alsof het voor drie weken was, een weekend kamperen bij mijn ouders. Met de trein naar Boechout. Vrouwlief duwde de buggy met Janne erin. Op de buggy lag onze tent, en aan de buggy hing nog een zak. Ik duwde de reiskoffer vooruit, en had natuurlijk mijn onafscheidelijke rugzak achterop. Dat was ongetwijfeld een belachelijk zicht – af te lezen op de gezichten van de voorbijgangers – maar eigenlijk was het tegelijk ook best te doen, en stiekem vonden we zelfs dat weekendje Boechout al wat spannend. We leerden tijdens ons oefenweekend dat een zwangere vrouw moeilijk kan kamperen zonder een stoeltje en brachten ook nog wat kleine veranderingen aan het reisplan zelf aan, maar we kregen er vooral vertrouwen door om op deze manier een week of drie samen op stap te gaan.

Dos cortados por favor

We zijn ruim drie weken op stap geweest. Hebben daarop vier campings bezocht. En tussendoor hier en daar nog een hostel. Dat was een van de compromissen die we met onszelf gesloten hadden. Als we om de twee dagen wilden doortrekken, laat staan elke dag, dan zou een echtscheiding het enige mogelijke resultaat geweest zijn. Heel die periode op dezelfde camping blijven, leek echter ook niet aantrekkelijk.

Ik denk dat die beslissing er voor gezorgd heeft dat we een ontspannen en haalbare vakantie hebben kunnen combineren met een avontuurlijke en leerrijke trip. Telkens we doortrokken was dat immers met het openbaar vervoer. Heel onze karavaan moest dus bus op en bus af van camping tot camping. Gemiddeld namen we een 5-tal bussen eer de hele verhuis

uitgevoerd was, en gemiddeld waren we daar dus ook wel een hele dag mee bezig, plus nog eens een dag uitrusten nadien.

Telkens opnieuw was die verhuis ook een zalige belevenis. Al waren we in een land dat niet al te ver van onze eigen cultuur staat, onderweg op het openbaar vervoer kwamen we toch telkens de essentie tegen van wat voor ons reizen is: we zagen er echte Spanjaarden in hun dagelijkse doen, dat soms verschillend was van het onze, en soms ook niet. In de bus of op het perron raakten we aan de praat met mensen die we niet tegen gekomen waren als we ons met de auto van camping tot camping zouden verplaatsen. Onderweg voelden we ons weer even zoals toen we ooit maandenlang door Latijns-Amerika trokken. Vreemd toch hoe kleine zaken het verschil kunnen maken tussen reizen en op vakantie zijn. En vreemd ook hoe het weglaten van die auto onvermoede gevolgen kan hebben.

Onderweg kwam het erg vaak voor dat we urenlang moesten wachten op zo'n bus. Busjes naar kleine dorpjes rijden nu eenmaal niet elke 20 minuten. Gelukkig hadden wij de stress in Vlaanderen achter gelaten, en hadden we telkens de meest geschikte oplossing voor handen: *Dos cortados por favor. We zetten ons even, en drinken een tas koffie.* Als ik een ding zeker weet over duurzaam reizen, dan is het dat het traag moet zijn. Dat is één van de dingen die ik uit mijn permacultuur handboek onthouden heb, maar dat ik onderweg ook echt in de praktijk heb mogen ervaren. Wie niet in staat is om zich op een plein of een bankje te zetten om de krant te lezen of om te kijken naar voorbijgangers, die is gedoemd te blijven hangen in het oude reizen denk ik.

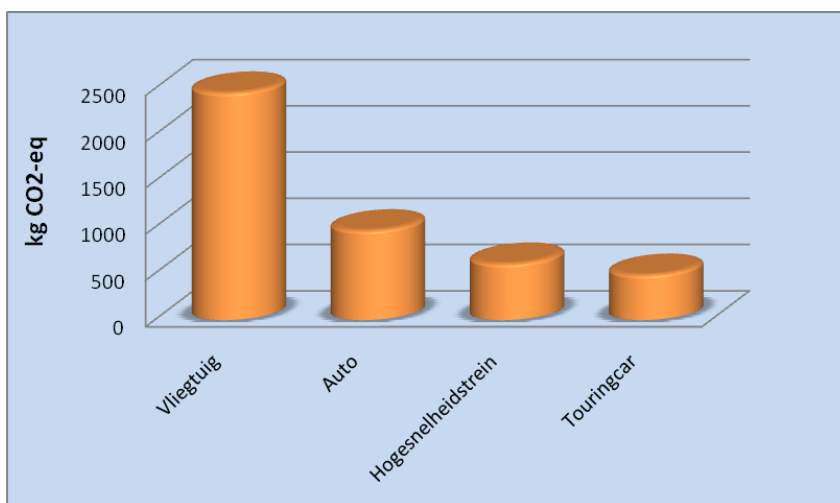
Per slot van rekening

Geen van ons beide heeft vandaag het gevoel een *duurzame reis* gemaakt te hebben. We zijn er ons heel goed bewust van dat ook reizen per TGV een grote voetafdruk geeft, dat er in Spanje te weinig water is en dat wij er ons toch elke dag douchen enzovoort. In feite hebben we niet veel anders gedaan dan onze autovakantie vervangen door een treinvakantie. En toch vonden we het al een hele opdracht. En toch werden we nagestaard toen we onderweg waren. En toch konden vrienden van ons hun (glim)lach niet onderdrukken toen we hun ons verhaal vertelden.

We zijn ergens in de jaren '90 verslaafd geraakt aan reizen en avontuur denken we, en voorlopig kunnen we niet veel meer doen dan op zoek gaan naar een soort van methadon om die verslaving onder controle te houden. Dat is, gezien de omstandigheden waarin we vandaag leven, al moeilijk

genoeg lijkt ons. Voor ons was deze vakantie een zoektocht naar hoe we op reis kunnen gaan met een minder grote druk op onze omgeving. Goed wetende dat we de verslavende indrukken die we op eerdere reizen hebben opgedaan niet zomaar achter ons konden laten. We zien onszelf 'on the way down', De weg naar duurzaam leven is ongetwijfeld nog erg lang, maar tegelijk zijn we ook in de hoop dat we toch onderweg zijn.

Wouter Smets

Broeikasgasemissies van een heen-en-terugreis naar Spanje met 3 personen.
(www.compenco2.be)

De toekomst van de oceanen

De oceanen herbergen 80% van het leven op aarde. Hoe ziet de toekomst van dat leven in de oceanen eruit? In wat volgt zullen we de belangrijkste trends samenvatten. Het wordt duidelijk dat door de mens de oceanen grondig aan het veranderen zijn. Het gevaar is niet te onderschatten...

Op moleculair niveau: van zuurstof naar zuur water

Door het massale gebruik van kunstmest en de dierlijke mestproductie van de veeteelt, vloeit er veel stikstof in de zee. Langs de kusten vindt dan een proces van eutroficatie plaats waardoor de zuurstofconcentratie in het water daalt. Zo ontstaan dode zones waar zowat alle vissen en zeedieren gestorven zijn door verstikking. Reeds meer dan 400 ecosystemen in de zee – een oppervlakte van 245.000 vierkante kilometer – zijn dode zones geworden (1). Het zuurstofpeil daalt, maar de chemische verzuring in de oceanen neemt toe. Dit komt vooral door de CO₂ die opgenomen wordt door de oceanen. CO₂ zorgt niet enkel voor opwarming van de aarde, maar ook voor verzuring van de zee. Ongeveer één derde van alle door de mens uitgestoten CO₂ werd opgenomen door de oceanen. Daardoor zijn de afgelopen 200 jaar (sinds de industriële revolutie) de oceanen 30% zuurder geworden (2). De oceanen zijn in de laatste 20 miljoen jaar nog nooit zo zuur geweest en nog nooit zo snel aan het verzuren als nu. Die verzuring is niet goed voor de vruchtbaarheid van veel zeedieren. En omdat kalk oplost bij verzuring, komen vooral koralen, schelpdieren en dieren met een uitwendig skelet (kreeften,...) in de problemen. Wereldwijd zijn massaal de koralen aan het verbleken en afsterven. Dat is een grote bedreiging voor de biodiversiteit.

Op microscopisch niveau: van plankton naar plastic

Door de opwarming van de atmosfeer wordt ook de bovenste laag van het oceaanoppervlak opgewarmd. Daardoor is de concentratie fytoplankton (het plantaardige plankton) sinds 1950 gedaald met 40% (3). Fytoplankton speelt niet enkel een belangrijke rol in de productie van zuurstof en het afremmen van verdere klimaatopwarming (dit plankton kan net zoals bomen CO₂ opnemen); het fytoplankton is ook de basis van het mariene voedselweb. Een daling van plankton heeft verstreckende gevolgen voor de ecosystemen in de

oceanen, want dieren zullen dan minder plankton kunnen eten. Daardoor kunnen populaties instorten en soorten uitsterven.

In de plaats van het plankton komt plastic. In de stille oceaan bevindt zich een nieuw, drijvend continent van plastic afval, 32 keer de grootte van Nederland. Ook op andere plaatsen in de zee vormt plastic een gevaar. Het milieuprogramma van de VN schat dat er zo'n 18.000 stukken plastic afval rondrijven per vierkante kilometer oceanoppervlakte (4). Plastic zakjes, flessen en ander plastic materiaal kunnen in de zee worden afgebroken tot kleine stukjes (ter grootte van plankton) die niet snel vergaan. Zowat één derde van de zeevogelsoorten zien dat plastic aan als voedsel. En ook vele andere dieren (vissen, zeeschildpadden, walvissen) eten soms plastic. Het ophopen van al dat plastic in hun maag kan dodelijk zijn (5).

Op macroscopisch niveau: van vissen naar kwallen

Tot slot is er het bekende probleem van de overbevissing. Volgens de voedsel- en landbouworganisatie van de VN wordt 80% van de visbestanden volledig of overgeëxploiteerd (6). Talrijke vissoorten zijn daardoor met uitsterven bedreigd. In de vorige eeuw zijn de populaties van kabeljauw, tonijn, haaien en zwaardvissen met meer dan 90% geslonken. Als we zo verder doen, dan zijn de zeeën als het ware leeggevist tegen 2050 en zullen er nauwelijks nog commerciële vissoorten voorkomen (7). De visserij kampt ook met het probleem van de bijvangst. Gemiddeld 40% van de zeedieren die in de netten gevangen worden, is niet geschikt voor menselijke consumptie. Die dieren (zeeschildpadden, zeevogels, zeezoogdieren,...) worden dood of dodelijk gewond terug overboord gekieperd.

In de plaats van vissen krijgen we zeeën vol kwallen. De laatste jaren komen er wereldwijd meer en meer kwallenplagen voor. Dat heeft verschillende oorzaken: het stijgen van de temperatuur van het zeewater door de klimaatopwarming (vele kwallen houden van warm water), het dalen van de zuurstofgraad door eutroficatie (kwallen gedijen relatief goed in zuurstofarme omgeving) en de overbevissing (8). Kwalleneters (tonijn, haai, zeeschildpad,...) en vissoorten die in competitie leven met kwallen, verdwijnen door overbevissing. Daardoor krijgen de kwallen vrij spel.

Stijn Bruers

Bronnen

- 1) *Spreading Dead Zones and Consequences for Marine Ecosystems*, R.J. Diaz, & R. Rosenberg, *Science*, **321**(5891), 926-929, 2008.
- 2) *Anthropogenic carbon and ocean pH*, K. Caldeira & M.E. Wickett. *Nature*, **425**(6956): 365–365, 2003.
Anthropogenic ocean acidification over the twenty-first century and its impact on calcifying organisms. J.C. Orr, et al. *Nature* **437**(7059): 681–686, 2005.
Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity, Rockström et al. *Ecology and Society*, **14**(2), 2009
- 3) *Global phytoplankton decline over the past century*, D. G. Boyce, M.R. Lewis & B. Worm. *Nature* **466**, 29 July 2010.
- 4) *Ecosystems and Biodiversity in Deep Waters and High Seas*. UNEP Regional Seas Reports and Studies No. **178**. UNEP/ IUCN, Switzerland 2006.
- 5) *The plastic sea*. Paul Watson, 24 July 2006.
- 6) *State of the world fisheries and aquaculture*, FAO, 2008.
- 7) *Impacts of Biodiversity Loss on Ocean Ecosystem Services*. B. Worm et al. *Science* **314**: 787-760, 2006.
- 8) *Anthropogenic Factors Associated with Jellyfish Blooms*. K. Shubin, 10 December 2008.
Jellyfish overtake fish in a heavily fished ecosystem. C. Lynam et al. *Current Biology* **16**, no. 13: R492-R493, 2006.

